

KÖNYVISMERTETÉS

Erdődy Gábor (főszerk.); Cúthné Gyóni Eszter, Wirthné Diera Bernadett (szerk.): *Visszatekintés a 19–20. századra. Tanulmányok*^{*}

Számos doktori iskola, illetve doktori program jelentet meg saját kiadványokat. Ezen kiadványok célja kettős: egyrészt publikálási fórumot biztosít a doktori iskola/program hallgatói számára; másrészt reprezentatív funkciót is betölt, demonstrálva a doktori iskola/program keretei közt folyó tudományos kutatómunka színvonalát, eredményeit. Ha úgy tetszik, a doktori iskolák/programok kiadványai egy sajátos „műfajt” képviselnek a tudományos kiadványok között.

Az ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola Új- és Jelenkori Magyar Történeti Program által megjelentetett *Visszatekintés a 19–20. századra* című tanulmánykötet ebben a „műfajban” igen magasra tette a mércét, így követendő példát mutat más doktori iskolák/programok számára. A kötet a Program által 2010. június 3–4-én azonos címmel megrendezett konferencián – melyen a Program PhD-hallgatói prezentálták kutatási eredményeiket – elhangzott legkiválóbb előadások alapján írt tanulmányokat tartalmazza Cúthné Gyóni Eszter és Wirthné Diera Bernadett PhD-hallgatók szerkesztésében, Erdődy Gábor programvezető egyetemi tanár főszerkesztésében. A kötet megjelenésében (borító, tipográfia) rendkívül igényes, de a külsínhez belbecs is társul: 14 olyan tanulmányt foglal magában, amelyek komoly kutatómunka végtermékei, s igen magas tudományos színvonalat képviselnek. Ez még inkább elismerésre méltó annak fényében, hogy kezdő, legalábbis tudományos pályafutásuk elején tartó kutatók írásairól van szó.

A tanulmányokat – amelyek témájukat tekintve igen széles spektrumot ölelnek fel – a szerkesztők nagyobb egységekbe, fejezetekbe csoportosították. Az első fejezet *A 19. század első fele* címet viseli, és egy tanulmány kapott helyet benne: Szilágyi Adrienn *A Békés vármegyei Harruckern-uradalom birtoklástörténete – az uradalom közös birtoklásától a felosztásáig* című munkája. A tanulmány azt követi végig, hogy a Harruckern-család férfiágának kihalása (1775) után mely arisztokrata családok és milyen jogcímen örökölték az uradalom egyes részeit a következő száz év folyamán (1853-ig, az uradalom végleges felosztásáig). Az öröklés bonyolult történetének végigvezetését a szerző példaértékű precizitással végezte. A tanulmány az uradalom történetén túl az öröklés szövevényes szálainak felfejtésével a 19. századi arisztokrácia viszonyrendszerének pontosabb megértéséhez is adalékokkal szolgál.

A következő, *A dualista politika rendszer több szemszögből* címet viselő fejezet két írást tartalmaz. Kárbin Ákos *Wekerle Sándor alakja a historiográfiában* című

^{*} ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola Új- és Jelenkori Magyar Történeti Program, Budapest, 2011, 263 o.

tanulmánya azt vizsgálja, hogy a magyar történetírás ezideig milyen figyelmet szentelt Wekerle alakjának. Számbaveszi a Wekerle Sándorról megjelent cikkeket, tanulmányokat, könyveket a korabeli értékelésektől kezdve napjainkig. A szerző sajnálatos végkövetkeztetése, hogy az egyik legjelentősebb magyar politikusnak nem szentelt nagyságának megfelelő figyelmet a magyar történetírás. Ugyanebben a fejezetben található Csik Tamás *Az 1905-ös választások Magyarországon* című tanulmánya, melyben a szerző egy nevezetes és sokat vizsgált választást vesz mikroszkóp alá – újra, új szemszögből. Arra a kérdésre keresi a választ, hogy az ellenzék valóban olyan összehangoltan lépett-e fel ezen a választáson, mint ahogy ezt retorikájában hangsúlyozta; illetve, hogy egy adott választókerületben nagy földterülettel rendelkező birtokosoknak potenciálisan lehetett-e befolyásuk a választókerület választási eredményeire?

A következő egységnek a *Kultúrtörténeti kitekintés* címet adták a szerkesztők, azonban itt jóval többről van szó, mint „kultúrtörténeti kitekintésről”, mivel Végvári Zsófia *Festmények boncasztalon: a tetten érhető művészet* című tanulmánya egy másik tudományba, a művészettörténetbe, sőt annak is természettudományos vizsgálati módszerekkel dolgozó ágába vezet be. Végvári Zsófia egy sokak számára talán ismeretlen, ám hallatlanul izgalmas területre kalauzol Monet *Vue du village de Vetheuil* című festményének elemzése közben. A tanulmányt – tárgyából fakadóan – gazdag képanyag illusztrálja, ám kissé zavaró, hogy néhány helyen hiányzik a kép, illetve a kép és a képaláírás nem egyezik. További szépséghiba, hogy a tanulmány indokolatlanul sokszor tartalmaz hosszú vendégszövegeket, több helyütt két nyelven is – vagyis duplán – közölve. Ezeket talán célszerűbb lett volna hivatkozással a főszövegbe szervesíteni. Mindezek a szépséghibák azonban mit sem vonnak le a tanulmány értékéből, amely mögött többéves, rendkívül aprólékos és összetett kutatómunka áll.

A soron következő, *A Horthy-korszak* címet viselő fejezetben három tanulmány olvasható. Bödök Gergely *A magyarországi fehérterror (Az atrocitások eltérő olvasatai 1919–1920-ban)* című írásában a fehérterror reprezentációját vizsgálja korabeli, eltérő világnézetet képviselő sajtótermékekben, illetve a korabeli irodalomban és képzőművészetben. Turbucz Dávid *A Horthy-kultusz és a radikális jobboldal (1919–1924)* című tanulmánya a *Szózat* című radikális jobboldali lapban 1919 és 1924 között a kormányzóval kapcsolatosan megjelent cikkek tartalomelemzésével igyekszik azonosítani azokat a paneleket, amelyekből a radikális jobboldal felépítette saját(os) Horthy-kultuszát. Bern Andrea *Dinasztiaalapítási kísérlet vagy konzervatív összefogás?* című tanulmányában Horthy István kormányzó-helyettségé választásának előtörténetét dolgozza fel, alapos kutatómunkával végére járva mindazoknak a politikai csatáknak és alkuknak, melynek következtében 1942 februárjában „már egy eldöntött kérdés” került a parlament elé.

Külpolitika és belpolitika határán: ezt a címet kapta a következő fejezet, melynek első tanulmánya, Szécsényi András *Egyetemi és főiskolai munkatáborok Magyarországon 1935–39* című írása a felsőoktatási hallgatók 1930-as évekbeli, társadalmi érdekekért végzett önkéntesmunka-programját mutatja be. Szőlősi Nóra Kárpátalja 1939-es visszafoglalásának történetét beszéli el *A revízió és Kárpátalja* című írásában. A tanulmány első, rövidebb egysége bemutatja azt a már-már követhetetlenül anarchikus állapotot, amelybe Kárpátalja a központi hatalomnak a csehszlovák állam agóniája miatt bekövetkező meggyengülése révén süllyedt. A második, nagyobb egység pedig Kárpátalja katonai birtokbavételét, és a magyar közigazgatás (újra)berendezkedését beszéli el, annak minden ellentmondásosságával. A fejezet harmadik tanulmánya, Marchut Réka *Potsdam – kényszer vagy lehetőség?*

című írása arra a kérdésre keresi a választ, hogy a német lakosság kitelepítésére vonatkozó potsdami határozat Magyarország számára felszólítás volt, vagy csupán lehetőség a kitelepítés végrehajtására? Mi volt egyes meghatározó magyar politikusok, politikai csoportok véleménye a kitelepítés kérdésében; és mennyiben tudta magát a magyar vezetés függetleníteni az e téren is megnyilvánuló szovjet nyomástól?

A következő, *Egyháztörténet* című fejezetet két tanulmány alkotja. Cúthné Gyóni Eszter *A ciszterci növendékek „szökése” 1950-ben* című munkáját egy tudományos művekre ritkán alkalmazott jelzővel lehetne jellemezni: izgalmas. Az érdekesítő írás elénk tárja a ciszterci növendékek külföldre távozásának előzményeit és drámai körülményeit, és röviden utal a sikeresen távozott és az elfogott „disszidensek” további életútjára. Wirthné Diera Bernadett írásából – *„Fekete Hollók” a budapesti Szentimrévárosban* – nyilvánvalóvá válik számunkra, hogy a szocialista állam mennyire ragaszkodott monopóliumához az ifjúságnevelés és a közösségépítés terén, s mennyire féltékenyen őrizte azt – jelen esetben a katolikus egyháztól. Egy vallásos-kateketikus közösség rövid tündöklése, majd a pártállam általi „lefejezése” – melyről a tanulmány beszámol – jól példázza ezt.

Az utolsó fejezet az *1945 után* címet kapta. E fejezet első tanulmánya Siklósné Kosztricz Anna írása, amely *A Szovjetunióban végzett egyetemistákkal kapcsolatban az egyetem befejezése után Magyarországon felmerült gondok, a hazatértek elosztása, itthoni beilleszkedésük* címet viseli, az ellentmondásos '50-es évek egyik jellemző ellentmondását veszi górcső alá. Tudniillik, a Szovjetunióba magas szintű tudás megszerzése végett kiküldött, ám onnan használhatatlan tudással visszatérő diplomások munkába állításának (kül)politikailag is kényes problémáját. A fejezet és egyben a kötet utolsó tanulmánya, Berki Imre *Visszapillantás egy megszűnt rendvédelmi szervezetre, a Határőrségre* című írása a Határőrség történetét tekinti át megalakulásától a vasfüggöny leomlásáig, bemutatva a Határőrség funkciójának változását az egyes korszakokban.

A tanulmányok e vázlatos bemutatásából is szembetűnik a kötet rendkívüli tematikus gazdagsága. A sokféleség ellenére az olvasó mégsem érzi mozaikszerűnek a könyvet: a tanulmányok logikusan következnek egymás után, s a kötet minden fontosabb korszakról mond valamit, „mesél egy történetet”, így az olvasóban nincs hiányérzet. Valóban visszatekintés tehát ez a könyv a 19. és 20. századra: nem átfogó panoráma, hanem a mindig kíváncsi szem elmerülése egy-egy részletben.

Somodi Imre*

* Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar „Oktatás és Társadalom” Doktori Iskola
Email: imresomodi@gmail.com